

ГЛОБАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ: СВІТОВА ТА УКРАЇНЬСЬКА ЕКОНОМІКА

(Аналітична записка за підсумками сімнадцятої міжнародної наукової конференції, м. Белек – Туреччина, 19–26 вересня 2012 р.)

Сімнадцята міжнародна наукова конференція “Глобальні дисбаланси: світова та українська економіка” відбулася 19–26 вересня 2012 р. в турецькому містечку Белек. Її організаторами з українського боку були Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопільський національний економічний університет, Всеукраїнська громадська організація “Українська асоціація економістів-міжнародників”. Від іноземних інституцій до проведення конференції долучилися: Технологічний освітній інститут Західної Македонії (Касторія, Греція), Академія економіки ім. Д. А. Ценова (Свищов, Болгарія), Університет Тарту (Естонія) і Дослідний інститут світової економіки (IWWWW) (Берлін, Німеччина).

На адресу оргкомітету конференції було надіслано 58 статей 73 авторів, які представляли всі регіони України і зарубіжні країни.

Учасники конференції дискутували за чотирма основними напрямками:

- глобальні перспективи економічного розвитку та подолання його диспропорцій;
- міжнародні ефекти національних політик та забезпечення їх координованості;
- глобальні соціальні дисбаланси: проблеми інклюзивного зростання та поляризації;
- структурна трансформація національної економіки в системі глобальних викликів.

Обговорення проблем реформ у глобальній економіці та пов'язаних з ними викликів до України в аспектах глобальних дисбалансів дало змогу учасникам конференції зробити такі висновки і пропозиції:

1. Посткризовий етап розвитку світової економіки характеризується різноплановими тектонічними зрушеннями. Насамперед змінюються умови зростання для розвинутих країн, які змушені за умови скорочення чисельності населення загалом та працездатного зокрема не допускати падіння економічних показників, підтримуючи досягнутий рівень добробуту. Водночас зростає вплив країн з ринками, що формуються. Дають взнаки структурні слабкості, що тривалий час прикривалися емісійними банками завдяки політиці дешевих грошей. Економіка Заходу потерпає від наслідків накопичення боргових зобов'язань. На економічному зростанні позначається зростання цін на стратегічні біржові товари, що спостерігається в процесі поєднання значного збільшення попиту і шоків пропозиції. Ця тенденція є особливо небезпечною для України через значну питому вагу у споживанні продуктів харчування і палива та недовіру до грошово-кредитної політики.

2. Світова фінансова криза та посткризова ситуація продемонстрували, що система глобальних дисбалансів не зазнала кардинальної редакції. Більше того, тенденція до підтримання нерівноваги у світі зберігається і викривлюється через залучення в процес пристосування до кризи та подолання її наслідків публічних фінансів. Значні масштаби фінансової допомоги призвели до швидкого зростання державного боргу практично в усіх розвинутих країнах. Гіпершвидке акумулювання урядами фінансових зобов'язань зіштовхнулось з лімітами суверенної платоспроможності, засвідчуючи макроекономічну

неспроможність традиційного інструментарію, зорієнтованого на стимулювання попиту, досягнення бажаних цілей із повернення глобальної економіки на докризовий тренд.

3. З точки зору учасників конференції, потенціал зростання світової економіки на принципах вільної торгівлі і лібералізації фінансових ринків поступово вичерпується, що спонукає посилення протекціоністських тенденцій. На різних полюсах і широтах міжнародної економіки виникають валютні і товарні війни, що вказує на посилення процесів формування багатопольярного світу із складними відносинами між ними. Посткризовий розвиток зумовив тенденції повернення розвинутих країн до державного капіталізму, які потребують осмислення насамперед в аспектах їх масштабності і наслідків.

4. На конференції констатувалося, що глобальні дисбаланси в економічній науці розглядаються як невід'ємні елементи формування сучасної картографії простору світу. Їх виникнення та поширення вказує на формування стійкої основи для взаємодії, взаємопроникнення ще недавно територіально та функціонально відокремлених ринків окремих країн. Нерівновага як ознака платіжного статусу країни, перетворюючись з окремого епізодичного чи циклічного прояву у системну рису, відображає спроможність отримувати вигоди від участі в глобалізації, проте це відображається на спроможності глобальної економіки підтримувати відносну цілісність та функціональну ефективність. Ця проблема впливає з того, що підтримання фундаментальної нерівноваги економіки супроводжується екстремальним розростанням фінансового сектору, що перерозподіляє та деконцентрує ризики. Виникнення концепцій, які пропонують альтернативне пояснення новим реаліям, ще більше ускладнює поведінку економічного агента в координатах глобальних дисбалансів, оскільки феномени глобального світу набувають інколи полярної інтерпретації, а явище глобальних дисбалансів опинилось в епіцентрі теоретичних дискусій про головні риси спроможності глобальної економіки асимілювати структурні зміни, які відрізняють її від попереднього етапу розвитку світового господарства без деструктивних наслідків.

5. Дискусії на теоретичному рівні дали підстави для висновку про відсутність консенсусу щодо ролі глобальних фінансових дисбалансів у генеруванні детермінант кризи. Наявність полярних позицій про співвідношення значимості платіжних дисбалансів, асиметрій у процесі нагромадження реального та фінансового капіталу, неадекватності монетарної політики провідних центральних банків чи фрустрації регулювання та нагляду за фінансовими ринками ускладнює створення належних дороговказів щодо подальшої трансформації глобальної економіки. Ухвалення офіційних наднаціональних рішень з приводу посткризового розвитку дуже часто є продуктом політичного компромісу, який відображає викривлення вже конвенціональних схем інтерпретації ролі дисбалансів у генеруванні кризи завдяки зацікавленості окремих країн у можливостях одержання вигод від економічного зростання, підтримуваного в середовищі глобальних дисбалансів. Збереження ризиків подальшого розкручування спіралі дисбалансів у світі є особливо небезпечним з огляду на появу ознак макрофінансової дестабілізації, асоційованої із суверенними боргами та складними процесами відновлення банківського кредитування.

6. Учасники конференції були одностайними щодо того, що реакція на феномен дисбалансів у сучасній економіці має бути на рівні глобальної економіки, макроекономічної політики окремих країн та новітніх бізнес-практик на мікрорівні. Зосередивши увагу на проблемі підвищення стабільності та запобігання деструктивним проявам фінансової експансії, фахівці з економічної теорії дійшли таких положень в аспектах ідентифікації структурних змін, які змінюють модель світу.

По-перше, глобальні інфляційні процеси переміщуються у сферу поведінки вартості первинних ресурсів. Коливання цін на продовольство та сировину (перш за все, нафту та метали) обумовлюється як структурними факторами асиметричного розвитку окремих регіонів світу, так і тим, що глобальні фінансові дисбаланси є проявом складної схеми перерозподілу ліквідності. Країни з профіцитом платіжного балансу зорієнтовані на експортоорієнтоване зростання, а країни із дефіцитом платіжного балансу зорієнтовані на продаж активів та одержання додаткових можливостей фінансування споживання. Беручи до уваги глобальні зрушення у фінансовому секторі, в такій схемі поведінка глобальної грошової пропозиції вже меншою мірою детермінується відповідною політикою провідних центральних банків, а дедалі більшою мірою зумовлюється характером глобальної грошової мультиплікації.

По-друге, система дисбалансів неможлива без асиметричного статусу валют у світі та виділення не просто резервних валют, а валют, які обслуговують фінансові трансакції в глобальних масштабах і через відсутність симетричного плавання валютних курсів у країнах перетворюються у валюту деномінації резервних активів. Нагромадження глобальних валютних резервів є складовою системи глобальної грошової пропозиції, яка має інфляціогенні наслідки.

По-третє, незважаючи на теоретичні припущення, що глобальні дисбаланси чинять дефляційний вплив на економіку, емпіричний аналіз рівня глобальних дисбалансів та поведінки цін на світових товарних ринках вказує на протилежне. Перехід глобальної економіки в стан профіциту платіжного балансу разом із розширенням адитивних платіжних позицій США та Китаю кореспондує із зростаючим трендом на світових товарних ринках. Повільна реакція споживчих цін маскує інфляційні наслідки “революції на ринках первинних ресурсів”, тим самим перетворюючись на складову механізму толерування глобальній монетарній експансії. Швидке відновлення цін на первинні ресурси в глобальній економіці у відповідь на агресивні заходи із макроекономічного стимулювання засвідчило відсутність розуміння природи глобальної інфляції та небезпеки перетворення монетарних стимулів у фінансові бульбашки.

По-четверте, глобальні дисбаланси приховують ситуацію, коли за потоками капіталів, що покривають платіжну нерівновагу, вибудовується тенденція до нагромадження валових активів та зобов'язань із граничним погіршенням якості, внаслідок чого глобальна економіка стикається не зі стресами “випуск-споживання”, а із дестабілізаціями типу “надмірне інвестування в активи – колапс бульбашки – втрата платоспроможності в умовах переобтяженості боргами”. Така модель корекції небезпечна, оскільки реальний сектор не має імунітетів щодо абсорбування фінансових шоків. Макроекономічні інструменти неспроможні компенсувати фінансові шоки повною мірою. Звідси переадресування вирішення проблем у сфері макрофінансової стабільності винятково у сферу фінансового регулювання не виглядає резонним і потребує опрацювання проектів реформ глобальної системи грошової пропозиції, резервних валют та офіційної ліквідності.

По-п'яте, глобальні фінансові дисбаланси ускладнюють традиційний поділ глобальної економіки на компоненти за принципом “заможний центр – бідна периферія”. На сьогодні майже усі епіцентри швидкого економічного зростання (експортоорієнтовані країни з середніми доходами) чи інтенсивного технологічного метаболізму (інноваційні розвинуті країни) розвиваються в руслі виникнення дисбалансів та їхнього супроводження процесів акумулювання платіжних вимог та зобов'язань. Відсутність залучення країни у сферу глобальних потоків капіталу та нейтральність щодо

глобальних дисбалансів часто вказує на набагато більшу периферійність, ніж показник ВВП на душу населення. Цей феномен пов'язаний із тим, що авангардом формування глобально-центричної економіки є фінансовий сектор. Розрахунок на імплементацію моделі економічного розвитку, індиферентну до комунікацій та ітерацій із сферою глобальної фінансового посередництва, є утопічний. Пристосування національних моделей розвитку та інклюзивного зростання до викликів глобально-центричної фінансової економіки потребує перебудови інструментарію макроекономічної політики з акцентом на підтримання цінової стабільності, фінансової дисципліни, нейтралізації проциклічних ефектів фінансової експансії тощо, а також створення рамкових макроекономічних умов стимулювання сукупної пропозиції на основі інновацій та оновлення секторної структури економіки і поступове виведення галузей, що перебувають на спадній фазі життєвого циклу з основи формування доданої вартості країни.

7. Оцінювання та вимірювання дисбалансів світової економіки має проводитись за показниками державного боргу і дефіциту бюджету, норми приватних інвестицій і величини боргу приватного сектору та сальдо по зовнішньоекономічних операціях, в т. ч. торгового балансу та чистих потоків інвестиційних доходів і трансфертів, враховуючи курсову, податково-бюджетну, грошово-кредитну та іншу політики. З огляду на такі критерії центрами дисбалансів є США, зона євро і Китай. Дефіцит балансу США перевищує 6% ВВП. В ЄС Німеччина і Нідерланди мають профіцит від 7 до 9% ВВП, а в країнах периферії Євросони дефіцит сягає 9% ВВП. Особливістю валютних резервів Китаю є те, що вони створені за рахунок профіциту поточного рахунку і потоків капіталу та вкладені у деноміновані долари облігації. З іншого боку, рольові функції Німеччини у Євросоні і Китаю у так званій "Кімеріці" (зв'язці США – Китай) збігаються – вони значною мірою вирішують проблеми дефіциту балансу інших. При цьому варто констатувати певні аномалії китайського і німецького профіциту: якщо Китай накопичує валютні резерви, то Німеччина їх скорочує, через що профіцит Німеччини не такий руйнівний, як Китаю. Китай є великим отримувачем прямих іноземних інвестицій, Німеччина – їх великий експортер. Це дає підстави відзначити ще одну особливість якісного характеру, а саме: профіцит Німеччини сприяє економічному зростанню, а Китаю – споживанню.

8. Оскільки серед факторів формування дисбалансів світової економіки суттєву роль відіграють світові валюти, для України є потреба визначити принципи активної державної позиції щодо формування архітектури міжнародної розрахункової системи. З огляду на це суттєвою тенденцією міжнародної економіки є зменшення кількості валют, яка вже деякими економістами позначається як "грядуща грошова революція". За даними ООН за станом на 2008 р. 194 держави користувалися 157 грошовими одиницями, хоча у 1996 р. у 191 країні використовували 174 грошові одиниці. Зокрема, євро використовують 17 країн ЄС, Чорногорія, Косово, Андорра, Монако, Сан-Марино і Ватикан; карибський долар – у грошовому обігу восьми держав Карибського басейну. Крім того, 50 країн Африки мають намір створити спільну валюту до 2028 року, аналогічні плани мають 6 держав Персидської Затоки (Саудівська Аравія, Кувейт, Катар, Бахрейн, ОАЕ). Формування спільних валют варто очікувати в межах так званих дванадцяти "Великих просторів": Північноамериканський або англосаксонський (США, Канада, Великобританія, Австралія); Великий простір Центральної Америки (Мексика, Куба); Південноамериканський великий простір; Європа; Арабо-ісламський великий простір; Африка; Російсько-Євразійський великий простір; Центрально-ісламський великий

простір; Індія; Китай; Японія; Тихоокеанський великий простір. Серед наслідків зазначених тенденцій можна очікувати зменшення ролі західної цивілізації і глобалізації кризових явищ. Проте вони можуть суттєво змінитися зростанням ролі електронних фіатних (виражених у певній державній валюті) і нефіатних (одиниць вартості, які обертаються поза державною платіжною системою) грошей, які не підконтрольні жодному уряду або банку і відповідно усувають монополію держави на емісію грошей та її Центрального банку як свого роду Держплану для національного фінансового ринку. Вже нині є достатньо підстав для серйозної оцінки їх перспектив з огляду на те, що вони приймаються до оплати за послуги і товари, а також вільно конвертуються в реальні валюти в більшості країн планети.

9. З огляду на сучасні глобальні і національні валютні механізми система валютних курсів є складовою глобальних трансмісійних процесів. Це особливо чітко проявилось на прикладі кредитних бумів та циклів ринку нерухомості. Чим більш фіксованим є валютний курс, тим більшою мірою глобальні банківські запозичення переносяться на внутрішню кредитну експансію в чистому вигляді. Вразливість до фінансових шоків у такий спосіб посилюється, оскільки відсутність курсової корекції під час припливу капіталів заохочує перегрів фінансового сектору, споживання та ринку активів, наслідком чого є доларизація та погіршення платіжного балансу. Приклад вітчизняної економіки чітко вказує на те, що тривала політика підтримання стабільного валютного курсу несумісна із ситуацією, коли в глобально-центричній економіці фінансові шоки швидко поширюються по каналах банківського кредитування та транскордонних потоків капіталу. Водночас розширення діапазону коливань валютних курсів має супроводжуватись підтриманням цінової стабільності та гнучкої реакції центрального банку та уряду на цикли глобальних потоків капіталу. Це особливо важливо для економіки, структура якої відображає симетричну вразливість до шоку цін на енергоносії про імпорті та шоку цін на метали та продовольство при експорті. В умовах когерентної поведінки цін на сировинний експорт та імпорт відповідно до глобального макрофінансового циклу інструменти макроекономічної політики мають недопускати посилення інфляційних тенденцій, погіршення фінансового стану банківської системи та платіжного балансу через комбінацію гнучкого валютного курсу, процентних ставок, мінімальних резервів, пруденційного регулювання та фіскальних буферів. В умовах вразливості глобальної фінансової системи до ризиків суверенної платоспроможності фіскальна політика має бути чітко зорієнтована на зниження номінального якоря боргової стабільності. Підтримання державного боргу тривалий час на рівні, що є наближений до величини такого якоря, є ризиковий з огляду на ризики посилення глобальних фінансових коливань.

10. Значну увагу учасники конференції приділили бенчмаркінгу – напрямку наукових досліджень і сфері практичної діяльності, що в останні десятиліття ХХ і на початку ХХІ ст. набула поширення у світовій економіці. Ефективні управлінські рішення в умовах конкуренції можуть і мають розроблятися з орієнтацією на досвід інших підприємств, які успішно діють у споріднених галузях. Для цього необхідно розробити систему, яка, незважаючи на конкуренцію, дає змогу вивчати і використовувати кращий досвід. Поширення бенчмаркінгу сприяє глобалізації тенденцій співробітництва і взаємодопомоги у сучасному світі. Найбільшою мірою вона проявляється у творчому запозиченні національних напрацювань у сфері соціально-економічного розвитку. При цьому зазначимо, якщо у другій половині ХХ ст. інтерес викликали переважно американська, європейська та японська моделі, то нині реформатори у різних країнах

уважно аналізують інші системи більш-менш успішних країн. У країнах з ринками, що розвиваються, значною популярністю користуються китайська, індійська, сингапурська та турецька моделі. Багато африканських країн використовують ідеї індійської моделі в галузі інформаційних технологій. Саме їй віддають перевагу в Гані, Кенії, Мозамбіку, Нігерії, Сенегалі, Руанді, Танзанії, на Мадагаскарі. Світовий банк популяризує бразильську систему грошових трансфертів, яка є інноваційною щодо залучення дітей до школи, зниження дитячої та материнської смертності, а також у боротьбі з бідністю без втрат для бюджету.

11. Дисбаланси на ринку робочої сили формуються по лініях молодь – старше покоління; багаті – бідні; громадяни – держава. Молодь стикається з високим рівнем безробіття, натомість за всю історію людства група пенсіонерів залежить від переважаних боргами бюджетів. Зростає прірва між багатими і бідними, що викликає нарощування соціальних конфліктів і активізацію націоналістів, популістів та протекціоністів. Соціальний контакт держави і громадян занепадає, що спонукає до пошуку новітніх форм народовладдя і розподілу національного продукту.

12. На подальше наукове дослідження заслуговують явища “нової конвергенції”. Йдеться про період, початком якого є приблизно 1990 р., коли темпи зростання середніх доходів на душу населення у країнах з ринками, що формуються, набрали вищих темпів за ці показники у розвинутих країнах. В результаті цього зменшилася розбіжність між історично бідними і багатими країнами, особливо притаманна світу з часів промислової революції початку XIX ст. Учасники конференції вважають, що ця нова конвергенція матиме продовження і протягом наступних десятиліть (можливо для цього достатньо буде навіть одного десятиліття) спричинить докорінну реструктуризацію світової економіки. У цих умовах економічна політика України має бути зорієнтована на прискорення темпів зростання життєвого рівня населення.

13. Учасники конференції констатували, що глобалізація економіки як багатомірний, нерівномірний і внутрішньо суперечливий процес, органічно пов'язаний з великими структурними зрушеннями у світовій і національних економіках, із масштабними змінами в різних зрізах структури національних економік – галузевому, територіальному, технологічному, інституційному і в своєму позитивному прояві веде до становлення більш якісного способу економічної організації суспільства. Зокрема, глобалізаційні процеси зумовили появу і розвиток глобальних галузей, які функціонують і розвиваються в умовах глобальної конкуренції та глобальної взаємодії суб'єктів ринку, насамперед високотехнологічних (виробництво комп'ютерів, авіа і космічної техніки, обладнання для радіо, телебачення і зв'язку, наукових приладів), близьких до них за рівнем технологічності (електротехнічна галузь), а також виробництва текстилю й одягу.

Під впливом глобалізації відбувається структурна корекція національних економік і прискорений, хоча й нерівномірний, розвиток високотехнологічних сфер, де конкуренція вже має переважно глобальний характер (виробництво авіа- і космічної техніки, фармацевтичної продукції, офісних, бухгалтерських і електронно-обчислювальних машин, обладнання й апаратури для радіо, телебачення і зв'язку, а також медичних приладів, точних і оптичних інструментів). Аналогічно у сфері послуг простежуються швидкі зрушення на користь таких видів послуг, як послуги зв'язку, різноманітні ділові, науково-технічні та інші послуги.

Складним і суперечливим є вплив економічної глобалізації на територіальну структуру національних економік. Глобалізація специфічно проявляється в конкретних соціально-економічних структурах, що визначає чітку інституційно обумовлену територіальну

локалізацію глобальних процесів. Тобто має місце ситуація, коли глобальний процес формується за своєю структурою як локально обумовлений, що визначає формування і розвиток багатьох регіональних міжнародних виробничих систем і територіально локалізованих кластерів конкурентоздатних галузей. За таких умов регіоналізація як альтернативний до глобалізації процес відбувається не тільки за адміністративною ознакою, а й за функціональною. Під впливом ринкових механізмів утворюються центри торговельної, виробничої та наукової активності, впливаючи на структурування економіки регіонів і вступаючи в суперечність з "традиційними принципами розміщення виробництва".

Значним варто вважати вплив процесів глобалізації на зміну структури міжнародного поділу праці і розвиток нових форм міжнародних зв'язків, що безумовно змінює зовнішньоекономічну структуру. Проявом такого впливу є: збільшення в структурі світової торгівлі частки внутрішньогалузевої торгівлі, яка поступово підмінює класичну міжгалузеву торгівлю і є наслідком зростаючого взаємопереплетіння економічних структур окремих високорозвинутих країн; прискорений розвиток подетальної, вузлової і технологічної спеціалізації та динамічний розвиток на цій основі внутрігалузевої кооперації й внутрігалузевого обміну; зміна функціональної структури відносин, що знаходить прояв у розвитку світової електронної торгівлі як найбільш динамічного сектору операцій на міжнародних ринках.

Розвиток нових глобальних інститутів надає економічній структурі риси багаторівневості і взаємозалежності. Серед проявів економічних глобалізаційних процесів визначальними також є: випереджальний рух інвестицій порівняно з потоками міжнародної торгівлі; процес формування і розвитку транснаціональних економічних структур; прискорене зростання торгівлі продукцією високотехнологічних галузей, обумовлене активністю окремих країн у формуванні власного науково-технологічно потенціалу.

14. В процесі теоретичних дискусій доведено, що наведені вище тенденції глобальних структурних змін в економіці вказують на необхідності посилення уваги до структурних аспектів включення економіки України в міжнародний поділ праці з орієнтацією на критерії удосконалення структури національної економіки в контексті реагування на виклики глобалізації. При цьому треба керуватись наступним: 1) міжнародний розподіл праці є матеріальною основою формування зовнішнього сектору економіки, що виступає органічною складовою національної економіки і поєднує останню з господарствами інших країн; 2) стан зовнішнього сектору та ступінь його впливу на структуру національної економіки прямо залежать від виду структурного рівня міжнародного розподілу праці; 3) на структурному рівні "частковий розподіл праці" зовнішній сектор економіки формується на основі міжгалузевої та внутрішньогалузевої спеціалізації з використанням елементів міжнародної кооперації. На найвищому структурному рівні – одиничному міжнародному розподілі праці – зовнішній сектор економіки розвивається на обов'язковому поєднанні міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва. Беручи до уваги наведені аргументи, як один із критеріїв удосконалення структури національної економіки з орієнтацією на виклики глобалізації треба визначити підвищення рівня інтеграції з глобальною економікою.

15. Акцентуючи увагу на проблемі структурної трансформації національної економіки, учасники конференції звернули увагу на те, що у процесі післякризового відновлення українська економіка стикається з низкою обмежень, які перешкоджають структурній

модернізації та її послідовному відновленню. Такими обмеженнями є “дефіцитне зростання”, “межа конкурентоспроможності”, “стабільність стагнації”, “ресурсна індиферентність”, “тупик асоціальності”, “пастка депресії”.

Входження національної економіки у систему світогосподарських зв'язків зумовлює об'єктивну необхідність підвищення її конкурентоспроможності. Структурні зрушення перехідного періоду сформували ресурсну модель економічного розвитку, за якої господарська система України інтегрується у світову економіку здебільшого як сировинний придаток. Таке скерування розвитку має свої обмеження і не може бути визнане як довгострокова стратегічна модель. Враховуючи те, що Україна належить до групи так званих “наздоганяючих” країн, їй, на наш погляд, доцільно вибрати модель економічного зростання з порівняно нетривалим терміном її впровадження. В іншому разі розвинені країни у своєму техніко-технологічному розвитку досягнуть ще вищого рівня, а Україна знову виявиться на периферії кола розвинутих країн. Оскільки особливих інвестицій з-за кордону найближчим часом чекати не доводиться, доцільно зробити ставку переважно на внутрішні резерви і чинники розвитку конкурентоспроможності.

Підвищення конкурентоспроможності національної економіки як здатності економічної системи забезпечувати соціально-економічну оптимальність за будь-якого впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, яка проявляється у високому суспільному ефекті, варто розглядати як один з основних критеріїв удосконалення структури національної економіки з орієнтацією на глобалізаційні виклики.

Необхідність структурного реформування національної економіки в контексті глобальних викликів вимагає врахування та інших критеріїв оптимізації її структури. Зокрема, оцінюючи рівень розвитку глобалізації як передумови прийняття рішень щодо структурної корекції економіки як критерій, також доцільно розглядати зростання індексу транснаціоналізації, запровадженого Конференцією ООН з торгівлі і розвитку. До визначальних критеріїв оптимізації зовнішньоекономічної структури економіки варто віднести стан і зміни зовнішньоторговельного балансу. Критерієм удосконалення структури національної економіки України з урахуванням зовнішніх чинників можна вважати темпи і якісні характеристики розвитку зовнішньої торгівлі.

Оскільки в результаті міжнародної торгівлі розподіл вигод між окремими країнами далеко нерівномірний, що проявляється у відмінностях в експортній спеціалізації окремих груп країн за ступенем переробки продукції, то при визначенні пріоритетів структурної корекції економіки доцільним є врахування такого критерію, як ступінь переробки експортної продукції. Зростання частки інноваційної продукції в загальному обсязі експорту треба розглядати як один з основних орієнтирів оптимізації зовнішньоекономічної структури національної економіки.

Враховуючи геополітичне положення України, її ресурсний потенціал та кон'юнктуру світового ринку товарів і послуг, за критерієм адаптації до глобального ринку в структурній політиці можна вибрати декілька цілей:

- орієнтація на експорт структурних пріоритетів України (посилення темпів зростання і збільшення частки галузей, попит на продукцію яких має перспективу зростаючого попиту);
- структурні зрушення на користь галузей аграрного сектору економіки на основі прогнозування попиту на продукти. З урахуванням світової продовольчої кризи, що посилюється, АПК України може і повинен зіграти роль однієї з “точок зростання”, “ядра”, “локомотиву” розвитку всієї економіки країни;

- скорочення частки енергомістких видів економічної діяльності в умовах зростання цін на енергоресурси на основі їх прогнозу;
- переорієнтація у виробництві й експорті продовольства з експорту сільськогосподарської сировини на виробництво й експорт готової продукції;
- нарощування наукоємної продукції, що має попит на світовому ринку та достатній потенціал для її виробництва в Україні, та її експорт.

16. В обговоренні міжнародних ефектів та проблем координованості національних політик учасники конференції основну увагу приділили проблемам соціально-економічних трансформацій в Україні та напрямам їх позиціонування в сучасній Європі; глобалізаційним процесам в освіті та особливостям взаємодії суб'єктів ринку праці та освіти; диверсифікації соціально-трудова відносин і міжнародній міграції робочої сили; реформаційним процесам у пенсійній системі України, зокрема пріоритетам розвитку з огляду на світовий досвід. Аналіз рівня соціально-економічного розвитку України, тенденцій і проблем, пов'язаних з її позиціонуванням у світі, дав підстави для висновку, що поступальний та динамічний розвиток країни має орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з найповнішим урахуванням потреб, інтересів населення, його стимулів до продуктивної трудової діяльності з метою реалізації власного професійно-кваліфікаційного потенціалу, всебічного розвитку, одержання гідної винагороди за результати праці. У зв'язку з цим необхідно трансформувати функції держави в управлінні соціальним розвитком. Еволюція сучасних методів державного регулювання має відбуватися у напрямі зростання їх гнучкості, зміщення акцентів з регламентуючих та обмежуючих заходів на суто стимулюючі.

З точки зору учасників конференції, перехід від "держави-мецената" до "держави-інвестора" має стати домінантою модернізації української соціально-економічної політики, незважаючи навіть на те, що не всі суспільні інтереси принесуть економічні ефекти. Нова парадигма соціально-економічного розвитку в Україні, модель системних перетворень, яка базуватиметься на економічному прагматизмі і відповідатиме реальним очікуванням українського за умови залученні у процеси реформування всіх прогресивних сил суспільства та науки, могла б виступити як національна ідея досягнення добробуту та забезпечення високих стандартів якості життя громадян.

17. Учасники конференції констатували, що диверсифікація соціально-трудова відносин та розвиток нестандартних форм зайнятості в глобалізованому світі перетворюється на важливу конкурентну перевагу. Для успіху структурної перебудови, для здійснення радикальних трансформацій й інноваційного розвитку потрібна гнучкість системи трудова відносин. Необхідним є вжиття відповідних заходів, які стосувалися б усіх її складових – розмірів заробітної плати, форм соціального захисту, тривалості робочого дня тощо. Одним із засобів виконання названих завдань є концепція і політика флексікьюриті, націлена на оптимальне поєднання гнучкості ринку праці та соціального захисту, в результаті чого з'являється модель гнучкої захищеності.

18. На конференції було схвально оцінено виявлення тенденції щодо формування нових рис функціонування економіки на мікрорівні. Глобальні зміни та включення в систему дисбалансів знань та технологій передбачають зростаюче значення суб'єктивних факторів успіху бізнесу. Креативно-гламурна економіка – це відображення поєднання швидкого поширення інформаційних мереж та змін у розподілі доходів в глобальних масштабах. Мережі забезпечують швидку космополітизацію та атрактивність створюваних образів. Економічні блага починають дедалі більше залежати від того, наскільки ті чи інші образи сприймаються глобально репрезентативним

економічним агентом. Завдяки змінам в розподілі доходів споживання благ виключного цінового діапазону вже не є перевагою найбільш заможних країн. Водночас, такі зміни зумовлюють складні процеси вторинного пристосування до глобального попиту виробничих мереж та побудови оптимальних бізнес-моделей, які би гарантували задоволення потреб глобального споживача від ексклюзивних до масових благ. Міграція реального капіталу та зростаюче значення нових індустріальних країн в атракції інвестицій у НДДКР призводить до того, що глобальна конкуренція трансформується.

19. Відносна спеціалізація за критерієм факторної забезпеченості переросла у спеціалізацію за принципом фірми-платформи та фірм-виробників. Проте ця схема вже не спрацьовує в умовах, коли країни з середніми доходами завдяки періоду асиміляції інновацій спроможні розробляти власні глобально конкурентоспроможні продукти. Це означає, що модель глобальних дисбалансів, яка функціонує, зокрема і за рахунок вивозу реального капіталу в країни, що швидко зростають і в яких є низькі витрати на оплату праці, може зазнати корекції не на рівні макроекономічних регуляторів, а на рівні трансформації глобального бізнесу в якісно новому конкурентному середовищі. Це вимагає підвищення уваги до нових форм глобального менеджменту, що виходив би за межі розуміння конкуренції як протистояння, переорієнтації на інноваційні сегменти ринку та посилення ролі інвестицій в нові технологічні рішення. Система національних інтересів повинна зміщуватись у бік посилення захисту прав інтелектуальної власності та пропагування глобального попиту на національні наукові розробки. Просування національного інноваційного продукту має бути більш пріоритетним, ніж політико-економічні засоби втримання ренти традиційними галузями, які отримують вигоди від інфляції цін на сировину внаслідок затяжного підтримання глобальних дисбалансів.

20. Дослідження світової практики у напрямі взаємодії суб'єктів ринків праці та освіти привело учасників конференції до висновку, що механізм такої взаємодії є природним та за умови ефективного застосування може сприяти вирішенню проблеми дисбалансу попиту та пропозиції праці. В ринкових умовах забезпечення ринку праці необхідним кількісно-якісним складом кадрів неможливе без тісної співпраці всіх суб'єктів ринків праці та освіти. Така взаємодія відкриватиме нові перспективи для освітніх закладів, зокрема: 1) постійний доступ до інформації про кон'юнктуру ринку праці, що дає змогу коригувати структуру й обсяги підготовки кадрів; 2) врахування вимог роботодавців щодо змісту підготовки спеціалістів: співпраця у розробленні стандартів професійної освіти, навчальних планів і програм; 3) організація виробничої практики на сучасному обладнанні під керівництвом спеціалістів-практиків; 4) створення механізму незалежного оцінювання якості підготовки спеціалістів незалежними експертними комісіями за тестами, розробленими у співпраці з роботодавцями; 5) цільова підготовка спеціалістів для конкретного підприємства, що сприятиме забезпеченню можливості працевлаштування випускників; 6) спільні проекти, що дають змогу забезпечити наповнення позабюджетних фондів освітніх закладів: курси підвищення кваліфікації, використання матеріально-технічної бази для виконання замовлень підприємств тощо. Впровадження дієвих форм взаємодії суб'єктів ринків праці та освіти сприятиме підвищенню ефективності системи освіти і забезпеченню її адаптації до сучасних вимог ринку праці.

21. Учасники конференції звернули особливу увагу на нові прояви відомих факторів ведення бізнесу, зокрема таких, як ризик контрагентів, ризик втрати довіри, що стали вирішальними на сучасному етапі прогнозування розвитку економіки. Особливу увагу

було звернуто на зміну природи конкуренції у глобальній економіці. Її трансформація відбувається у двох протилежних векторах, а саме: транснаціональне суперництво та міжнародне партнерство. Останнє активізується у інноваційних сферах, де висока вартість інновацій не дає змоги компаніям утримувати лідерство самостійно. Транснаціональне суперництво переважає у енергетичній сфері, набираючи подекуди крайніх форм, політичних конфліктів, що у багатьох випадках закінчуються збройним протистоянням.

22. Проаналізувавши наявні соціально-економічні передумови розвитку економіки України, учасники конференції виокремили низку провідних секторів, здатних у найближчій перспективі отримати найбільш інтенсивний розвиток і стати точками зростання: транспорт і логістика; виробництво одягу і взуття; виробництво продуктів харчування; будівництво; екологія та переробка відходів; туризм і відпочинок; охорона здоров'я. В цьому контексті особливий акцент учасниками було зроблено на розвитку транспорту, зокрема авіаційного. Інтеграція авіаперевізників, входження до глобальних альянсів і гармонізація послуг, що надаються авіакомпаніями, є способом конкурентної боротьби і завоювання міцних позицій у різних сегментах внутрішнього та зовнішнього ринків, дає змогу домогтися більш ефективного використання ресурсів, підвищення міжнародної конкурентоспроможності за рахунок відповідності сучасним умовам і вимогам ринку. Впровадження в практику авіатранспортної діяльності концесійних відносин у сучасних умовах лібералізації авіаринку є найперспективнішим і доцільним економічним рішенням інвестиційного забезпечення розвитку об'єктів державної власності, передусім аеропортів.

23. В контексті вирішення питання щодо подолання дисбалансів на ринку продовольчих товарів, учасники конференції зазначали, що забезпечення харчових потреб українців за індикатором енергетичної цінності раціону вказує на позитивну динаміку та помітне (18%) перевищення норми, проте розрахунок індикатора достатності споживання вказує на невідповідність фактичного споживання населенням України основних продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам щодо м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, овочів і баштанних, плодів, ягід і винограду, картоплі та цукру.

Особливо наголошувалося на тому факті, що сучасна система аграрного виробництва в Україні є результатом пристосування сільськогосподарської галузі до реальних умов функціонування квазіринкової економіки України у ході несистемних реформ. У цьому результаті поєдналися, з одного боку, прагнення аграрної еліти і власників капіталу іншого походження до максимізації прибутку від їхнього аграрного бізнесу, а з іншого – потреби продовольчого самозабезпечення громадян і виживання села, яке охопила суцільна бідність, спричинена перерозподілом ресурсів у процесі аграрної реформи. Ситуація погіршується дискримінаційним для села розподілом доходів від сільськогосподарської діяльності та запровадження купівлі-продажу землі. Тоді як економічне зростання в аграрному секторі вноситься в політичні пріоритети, заходи соціального включення селян і розвитку економіки сільських громад нехтуються. Різке погіршення людського капіталу, відсутність раціональної трудової мотивації, значна поляризація доходів і соціальна диференціація є основними перепонами на шляху до формування відповідального господаря і власника в сільському господарстві. Учасники дискусії зазначили, що визначальною проблемою для України є відсутність чітких стратегічних і тактичних пріоритетів розвитку галузей сільського господарства.

Проблема формування стратегічних та тактичних напрямів реформування не може

обмежуватись лише науковим аналізом міжнародних стандартів та поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців та сліпим копіюванням неадаптованих механізмів. Особливої уваги в дослідженні системних проблем, що стримують розвиток агропромислового сектору економіки України, потребують питання, пов'язані із законодавством і неврегульованими земельними відносинами, діяльністю корпоративних та індивідуальних господарств, сільськогосподарським виробництвом, інвестуванням і концентрацією земель.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку вітчизняного сільського соціуму вказує на існування тенденцій, що деструктивно впливають на всі його складові – обезлюднення сіл та міграція сільського населення у міста; зменшення кількості економічно ефективних сільськогосподарських підприємств; зниження рівня життя селян та його якості; низький рівень облаштованості побутових та соціально-культурних умов.

В реальних умовах глобалізації аграрного сектору, а саме: у процесі виконання угод у межах СОТ соціально-економічний стан сільського соціуму може погіршитись з причин низької конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, закриття підприємств, що не витримують імпортної експансії продовольства.

24. Учасники дискусії зазначили, що соціально-економічний стан сільського соціуму в умовах глобалізації може покращуватись через: забезпечення фіскальної підтримки процесів реалізації державних програм і стратегій розвитку аграрного сектору на рівні міністерств і відомств, що залучаються до їх фінансування; забезпечення умов для підвищення впливу сільськогосподарських виробників на весь ланцюг аграрного маркетингу; підвищення соціальної відповідальності керівників місцевих та регіональних органів влади та стимулювання їх до пошуку шляхів залучення до розвитку сільського соціуму джерел фінансування з боку міжнародних програм і проєктів; інформаційне забезпечення населення (особливо молоді) щодо можливостей власного соціально-економічного відтворення у сільському соціумі за рахунок участі в агробізнесі, диверсифікованих видах діяльності на сільських територіях.

25. Поряд вищевикладеним на конференції особливо підкреслювався той факт, що для подолання дисбалансів розвитку невідкладним завданням є створення інноваційних систем в Україні (національної, регіональних, галузевих, цільових). Це складне завдання має бути вирішене на базі комплексних наукових розробок, які стосуються як самої концепції створення інноваційних систем, так і структури та їх функцій, організаційних умов і стимулів активізації інноваційної діяльності. Основою інноваційних систем визначені два підходи до їх моделювання: інституційний й економічний. Перший відображає "правила взаємодій", другий – економічні відносини, тобто джерела фінансування, витрати, розподіл прибутку, тарифи, комерційну та некомерційну складові, ефективність.

У центрі уваги детальної (аванпроектної) розробки інноваційних систем має бути їх структура, функції, завдання, регіональна специфіка. Форма організації – кластерна. Центральна частина нефінансової ресурсної бази – інформаційно-комунікаційна система. Об'єкти захисту – соціальні параметри та захист інтелектуальної власності. Незважаючи на зростаючий у наукових колах та підприємницькому середовищі інтерес до нових виробничих систем, зокрема кластерів, як одного із шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках, їх кількість в Україні збільшується повільно. Незважаючи на багатоваріантність розвитку, сьогодні основними складниками національного успіху є поєднання

неперервної модернізації з інноваційністю. Саме такою є універсальна формула не тільки економічного, а й соціального-культурного і політичного розвитку.

26. Учасники конференції були одностайними у тому, що в умовах високого рівня старіння населення головним пріоритетом державної соціальної та демографічної політики має бути не лише стимулювання народжуваності, а й продовження повноцінної економічної і соціальної активності населення старших вікових груп, що сприятиме забезпеченню рівноваги між економічним та демографічним розвитком суспільства. Соціальні перетворення мають забезпечувати соціальну стабільність, відтворення інтелектуального капіталу, нівелювання соціальної нерівності. У пенсійній проблематиці виникають нові складні ситуації, які потребують вирішення на виваженій науковій базі. До таких належать: національна стратегія пенсійного забезпечення, організація пенсійної системи в нових ринкових умовах, перехід від солідарної системи до накопичувальної, розширення джерел наповнення пенсійних фондів, регіональні механізми оптимізації роботи пенсійної системи. Під час дискусії з приводу перспектив розвитку вітчизняної пенсійної системи учасники конференції зазначили, що механізм пенсійної системи як потужний засіб вирішення соціальних проблем та регулювання економічного розвитку держави (що має комплексно працювати засобами трьох рівнів пенсійної системи) в умовах функціонування лише солідарної та недержавної систем пенсійного страхування потребує суттєвого і невідкладного удосконалення, оскільки не задовольняє потреб соціуму і не забезпечує необхідний рівень надійності. В реформуванні пенсійної системи потрібно враховувати три складові, а саме: державну політику, зарубіжний досвід і регіональні механізми саморозвитку. Із зарубіжного досвіду в режимі адаптування учасниками конференції було запропоновано використовувати найбільш ефективні моделі пенсійних систем, соціальні нормативи (як орієнтири), пенсійні стандарти, технології реформування і управління пенсійним процесом. Враховуючи пріоритетне значення накопичувальної системи загально-обов'язкового державного пенсійного страхування з метою її запровадження та ефективного функціонування, на думку учасників конференції, необхідно розробити та запровадити: а) дієвий механізм формування оплати праці, в обсягах достатніх для участі в накопичувальній системі; б) стратегію інноваційного розвитку економіки, спеціальні інвестиційні інструменти для недержавних пенсійних фондів, що матимуть окремий статус, залучатимуться до державних інвестиційних програм та державні гарантії прибутковості; в) компенсаційний механізм захисту застрахованої особи від втрати інвестиційного прибутку у випадку несвоєчасної або неповної сплати страхувальником страхових внесків. Запровадження перелічених заходів варто розглядати як шлях до формування накопичувальної системи та забезпечення цілісного функціонування всіх трьох рівнів пенсійної системи, підвищення її фінансової стабільності, активізації учасників економічної діяльності, виведення "з тіні" трудових відносин та заробітної плати (доходів), що забезпечить підвищення рівня соціальної захищеності населення в контексті подальшого соціально-економічного розвитку країни.

27. Дискутуючи з приводу попередження глобальних дисбалансів і нівелювання негативного впливу їх на світову та національні економіки, учасники конференції зазначали, що створення та виведення на ринок складних фінансових інструментів, інноваційних фінансових послуг, нових можливостей та варіантів управління власними фінансами створює додаткові фінансові ризики щодо прийняття розумних рішень фізичними особами з питань планування особистого та сімейного бюджету, заощаджень та інвестицій, отримання кредитів та управління власним боргом.

Результати проведених досліджень з оцінки фінансової грамотності показують, що населення України має помірний рівень фінансових знань, а саме: має лише базові знання та навички з фінансової грамотності; використовує тільки найпростіші послуги, переважно – платежі; не відчуває себе комфортно ані щодо фінансових послуг, ані щодо їх провайдерів; не відчуває себе захищеним у випадку суперечок з фінансовою установою; не знає, що робити, якщо виникають проблеми з фінансовою установою; не цікавиться фінансовими новинами; у питаннях фінансів довіряє родичам та знайомим; не аналізує ресурси сімейного бюджету тощо.

Складність сучасних фінансових продуктів і послуг вимагає додаткової фінансової освіченості населення щодо управління власними фінансами. Фінансова грамотність та обізнаність споживачів у власних правах є передумовою для створення ефективних і прозорих ринків капіталу та економіки загалом. Навчання фінансовій грамотності та адекватне нормативне забезпечення захисту прав споживачів є основними елементами посилення спроможностей споживачів фінансових послуг.

Вжиття загальнодержавних заходів з підвищення фінансової грамотності населення дасть змогу створити сприятливі умови для підтримки довіри населення до банківського сектору України, забезпечити повноцінний приплив фізичних осіб у фінансово-кредитні установи, розуміння дії фінансових інструментів, використання їх при прийнятті ґрунтовних рішень щодо розподілу доходів між заощадженнями та інвестиціями, які б сприяли економічній безпеці країни та підвищенню добробуту населення, формування фінансової культури, починаючи зі шкільної освіти і закінчуючи залученням їх на фінансові ринки.

З метою підвищення загального рівня фінансової грамотності населення України необхідним є розроблення та поетапне впровадження цільових програм для реалізації Національної стратегії (програми) підвищення фінансової грамотності населення на основі національних стандартів. Для цього насамперед має бути розроблена та затверджена урядом Національна стратегія підвищення рівня фінансової грамотності в Україні. Вона має забезпечувати реалізацію таких завдань:

- формування базових теоретичних знань і практичних навичок орієнтованих на вироблення установок щодо планування особистих (приватних) фінансів протягом всього життя, надання допомоги у вирішенні першочергових життєвих фінансових проблем;
- розробка організаційно-методичного забезпечення та використання доступних каналів передачі інформації для населення;
- розробка та впровадження різноманітних освітніх продуктів з фінансової грамотності;
- регулярне проведення наукових досліджень і моніторинг стану та рівня фінансової грамотності;
- розробка і впровадження Національних стандартів з фінансової грамотності;
- створення цільових програм для конкретних груп населення з урахуванням кращого міжнародного досвіду.

Виконання зазначених завдань вимагає розроблення чіткого переліку довгострокових і короткострокових завдань і механізму їх реалізації.

Цілі і завдання мають бути розраховані на коротко- та довгострокову перспективу. Так, у короткостроковому періоді передбачається забезпечити фінансову стабілізацію домогосподарств і окремих індивідів, а у довгостроковому – формування фінансової культури населення, запровадження основ, правил і принципів ефективною фінансової поведінки усіх членів суспільства.

Результатом реалізації визначених цілей і завдань, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення, мають бути: розвиток людського потенціалу; підвищення рівня добробуту і фінансової безпеки громадян України; підвищення довгострокового інвестиційного попиту; приплив ресурсів населення в економіку країни; підвищення ефективності домогосподарств у прийнятті фінансово-економічних рішень; розвиток конкуренції на фінансових ринках; зміцнення фінансової стабільності національної системи.

Важливою умовою успішної реалізації комплексу усіх заходів з підвищення фінансової грамотності населення є визначення єдиного координатора виконання цієї роботи, яким може бути Національний банк України. Він має залучати до реалізації усіх заходів відповідні державні структури, а саме: Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Державну службу статистики, Пенсійний фонд України та інших регуляторів. Забезпечити всебічну підтримку заходів Національної програми з боку держави потрібно за рахунок використання ресурсів Державного бюджету України, різних відомств, у тому числі їх територіальних органів, регіональних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування тощо.

При підготовці аналітичної записки робоча група оргкомітету конференції використала висновки і пропозиції, що містилися у наукових розробках учасників, та результати безпосередніх дискусій, які точилися на пленарних і секційних засіданнях конференції. На формулювання підсумкових матеріалів конференції значний вплив мали наукові розробки і висновки, висвітлені у дослідженнях таких авторів, як: Raudjõgv Matti (Естонія), О. Є. Альховіцька-Магда (Тернопіль), І. О. Башинська (Одеса), І. Г. Бережнюк (Харків), Ю. К. Беседа (Донецьк), А. Г. Беспалова (Донецьк), М. В. Бойчук (Чернівці), В. Я. Брич (Тернопіль), С. І. Бурма (Запоріжжя), А. Д. Войцещук (Хмельницький), Е. Гринько (Севастополь), Е. Л. Гринько (Севастополь), Л. П. Гук (Київ), Ю. П. Гуменюк (Тернопіль), О. В. Гурнак (Донецьк), Н. А. Гутченко (Харків), О. В. Джумурат (Дніпропетровськ), М. В. Диха (Хмельницький), М. В. Довбенко (Київ), В. І. Ємцев (Київ), Т. І. Єфіменко (Харків), М. А. Живко (Тернопіль), Г. П. Журавель (Тернопіль), Л. А. Журба (Харків), Ю. А. Зарапіна (Запоріжжя), Р. Є. Зварич (Тернопіль), Л. М. Ільч (Фастів), Є. Є. Іонін (Донецьк), О. С. Карась (Тернопіль), Ю. В. Кирилич (Львів), О. П. Кірдан (Умань), Л. А. Ключко (Ірпінь), О. В. Ковальчук (Львів), В. В. Козюк (Тернопіль), Н. В. Комар (Тернопіль), В. І. Кончин (Київ), І. Т. Костюк (Тернопіль), О. П. Коюда (Харків), І. І. Кравчук (Житомир), Н. М. Кравчук (Київ), В. Б. Кривоус (Тернопіль), Т. А. Кулаковська (Одеса), В. Є. Куриляк (Тернопіль), Р. А. Кучеренко (Канів), Л. М. Лавриненко (Київ), М. В. Лизун (Тернопіль), І. С. Луценко (Одеса), В. С. Мазур (Тернопіль), Д. І. Манцуров (Київ), А. Ф. Мельник (Тернопіль), В. І. Мельник (Вінниця), Н. С. Мислицька (Київ), С. В. Михайленко (Одеса), Д. В. Олексіч (Суми), Ж. А. Олексіч (Суми), В. А. Омеляненко (Суми), О. І. Петрик (Київ), Б. В. Погріщук (Вінниця), Т. В. Пуліна (Запоріжжя), Н. С. Рад (Донецьк), Я. В. Ромашова (Харків), Є. В. Савельєв (Тернопіль), В. С. Савчук (Київ), А. Р. Семчук (Чернівці), О. Б. Снісаренко (Харків), С. С. Стоянова-Коваль (Одеса), О. В. Стрельченко (Кіровоград), Е. Ю. Терещенко (Донецьк), С. В. Філіпова (Одеса), В. П. Хомутенко (Одеса), А. В. Череп (Запоріжжя), І. Б. Чікіта (Львів), В. Е. Чупир (Харків), Т. С. Шабатура (Одеса), О. О. Шевченко (Краматорськ), М. І. Шинкарик (Тернопіль), І. М. Школа (Чернівці), Ю. В. Шоломицький (Київ), С. І. Юрій (Тернопіль), І. В. Яцкевич (Одеса).

Аналітичну записку підготували:

Сергій Юрій,

д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет, голова оргкомітету конференції;

Євген Савельєв,

д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет, заступник голови оргкомітету конференції;

Ольга Кириленко,

д.е.н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Віктор Козюк,

д.е.н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Ангела Кузнєцова,

д.е.н, проф., Університет банківської справи Національного банку України;

Віталіна Куриляк,

д.е.н., доц., Тернопільський національний економічний університет;

Алла Мельник,

д.е.н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Олена Сохацька,

д.е.н., проф., Тернопільський національний економічний університет.